

LsN Tanja Innanen

LsN Janne Kanerva

LsN Lauri Koskentausta

Lausunto

30.5.2024

Oikeusministeriön lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle puolustusyhteistyöstä Suomen tasavallan hallituksen ja Amerikan yhdysvaltojen hallituksen välillä tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 58/2024 vp)

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa otsikkoasiassa. Oikeusministeriön edustajat ovat osallistuneet esitystä valmistelleen työryhmän työhön ja osittain esityksen jatkovalmisteluun. Lakivaliokunta on kuulemiskutsussa pyytänyt keskittymään lausunnossa erityisesti rikosoikeudelliseen toimivaltaan ja sen käyttöön liittyviin kysymyksiin. Tämän lisäksi oikeusministeriö kiinnittää huomiota eräisiin muihin lakivaliokunnan toimialan kysymyksiin.

Oikeusministeriö esittää kunnioittaen lausuntonaan seuraavan.

1. Lähtökohdista

Puolustusyhteistyösopimus perustuu Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehtyyn sopimukseen ja täydentää sitä. Puolustusyhteistyösopimuksessa määrätään Yhdysvaltojen pääsystä Suomen alueelle sekä tiettyjen liitteessä lueteltujen sovittujen tilojen ja alueiden käytöstä. Sopimuksessa sovitaan myös Yhdysvaltojen joukkojen, siviilihenkilöstön, huollettavien ja sopimustoimittajien oikeudellisesta asemasta. Lisäksi sopimuksessa määrätään muun muassa puolustusmateriaalin varastoinnista, Yhdysvaltojen joukkojen turvallisuudesta, rikosoikeudellisesta tuomiovallasta sekä verotuksesta.

Puolustusyhteistyösopimuksen 12 ja 13 artiklat liittyvät Nato SOFAn VII artiklaan ja käytännössä näitä kahden sopimuksen artiklaa on sovellettava yhdessä. Siltä osin, kun puolustusyhteistyösopimuksen 12 tai 13 artikla ei sisällä rikosoikeudellisen tuomiovallan jakautumista koskevia määräyksiä, sovelletaan Nato SOFAn VII artiklaa.

2. Sopimuksen 12 artikla

Sopimuksen 12 artiklan 1–3 kohdat koskevat rikosoikeudellisen tuomiovallan jakoa Suomen ja Yhdysvaltojen välillä. Artiklan 4 kohdan mukaan, kun Suomen viranomaiset asettavat USA:n joukkojen jäsenen tai tämän huollettavan syytteeseen, tuomiovaltaa käyttävät Suomen yleiset tuomioistuimet (käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus).

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Sopimuksen rikosoikeudellista tuomiovaltaa koskevilla määräyksillä ei ketään vapauteta rikosoikeudellisesta vastuusta, vaan niillä määritetään se, miten tuomiovalta jakautuu kahden valtion välillä. Tällaisia sopimusmääräyksiä käytetään tapauksissa, joissa rikos voi kuulua usean valtion tuomiovaltaan.

Rikoslain (39/1889) 1 luvun säännökset määrittelevät suomalaisen tuomioistuimen toimivallan rikosasioissa. Mainitun luvun säännökset mahdollistavat sen, että tuomiovalta voi samaan aikaan kuulua esimerkiksi Suomessa tehdyn rikoksen kohdalla Suomen lisäksi toisellekin valtiolle jonkin luvun toimivaltaperusteella (esimerkiksi rikosentekijän toisen valtion kansalaisuus) perusteella. Tuolloin kahdella tai useammalla valtiolla on rinnakkainen tuomiovalta, jollei tuomiovaltaa toisin säännellä sopimuksella. Rikoslain 1 luvun säännöksiin käytännössä perustuu myös esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän toimivalta, vaikka luku siis varsinaisesti koskee sitä, mitä rikosasioita voidaan käsitellä suomalaisessa tuomioistuimessa.

Rikoslain 1 luvussa nimenomaisesti säädetään siitä, että luvun säännöksistä voidaan poiketa kansainvälisellä sopimuksella. Luvun 15 §:n mukaan, jos Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa tai muussa Suomea kansainvälisesti velvoittavassa säädöksessä tai määräyksessä jossakin tapauksessa on rajoitettu Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa siitä, mitä rikoslain 1 luvussa säädetään, noudatetaan tällaista rajoitusta niin kuin siitä on sovittu. Kuten Nato SOFAn käsittelyn yhteydessä on todettu, kysymys on Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa rajoittavasta sopimusmääräyksestä siltä osin kuin sopimuksella annetaan ensisijainen tuomiovalta toiselle valtiolle (HE 90/2023 vp, s. 69).

Nyt käsiteltävän sopimuksen **12 artiklan 1 kohdan** toisen virkkeen mukaan Suomi käyttää suvereenia harkintavaltaansa luopuakseen ensisijaisesta oikeudestaan käyttää rikosoikeudellista tuomiovaltaa USA:n joukkojen jäseniin Nato SOFA VII artiklan 3 kappaleen c kohdassa tarkoitetulla tavalla. Sopimuksen 12 artiklan 1 kohta tarkoittaa Suomen tuomiovallan supistumista eräiltä osin verrattuna Nato SOFAn mukaiseen Suomen tuomiovaltaan.

Nato SOFAn VII artiklan 3 kappaleen a kohdan mukaan lähettäjävaltion (tässä tapauksessa Yhdysvallat) sotilasviranomaisilla on ensisijainen oikeus harjoittaa tuomiovaltaa joukkojen tai siviilihenkilöstön jäsenen nähden, kun kyseessä ovat i) rikokset ainoastaan kyseisen valtion omaisuutta tai turvallisuutta vastaan tai rikokset ainoastaan tämän valtion joukkojen tai siviilihenkilöstön jäsenen tai huollettavan henkilöä tai omaisuutta vastaan, ii) rikokset, jotka johtuvat jostakin toimesta tai laiminlyönnistä virallisissa tehtävissä. Saman kappaleen b kohdan mukaan kaikkien muiden rikosten osalta vastaanottajavaltion (tässä tapauksessa Suomi) viranomaisilla on ensisijainen oikeus harjoittaa tuomiovaltaa.

Nato SOFAn VII artiklan 3 kappaleen c kohdassa todetaan, että jos valtio, jolla on ensisijainen oikeus, päättää olla harjoittamatta tuomiovaltaansa, sen tulee ilmoittaa asiasta toisen valtion viranomaisille niin pian kuin mahdollista. Sen valtion viranomaisten, jolla on ensisijainen oikeus, tulee suhtautua

myönteisesti toisen valtion viranomaisten pyyntöön luopua oikeudestaan tapauksissa, joissa tämä toinen valtio pitää tällaista luopumista erityisen merkittävänä.

Sopimuksen 12 artiklan 1 kohdan toisen virkkeen mukaisesti Suomi luopuu ensisijaisesta tuomiovallasta koskien niitä USA:n joukkojen jäsenten tekemäksi epäiltyjä rikoksia, jotka eivät edellä todetun mukaisesti Nato SOFA VII artiklan 3 kappaleen a kohdan mukaan kuulu Yhdysvaltojen ensisijaiseen tuomiovaltaan. Hallituksen esityksessä todetuin tavoin luopuminen merkityksellisesti koskee sellaisia USA:n joukkojen jäsenten tekemiksi epäiltyjä rikoksia, jotka eivät johdu jostakin toimesta tai laiminlyönnistä virallisissa tehtävissä, eli lähinnä vapaa-aikana tehtyjä rikoksia. Tämä ensisijaisesta tuomiovallasta luopuminen poikkeaa Nato SOFAn VII artiklan 3 kappaleen c kohdasta siten, että luopuminen on yleinen eikä yksittäistapauksellinen näitä rikoksia koskeva luopuminen. Luopuminen ei sopimuksen 12 artiklan 1 kohdan sanamuodon mukaan perusta kyseisiä rikoksia koskien ensisijaista tuomiovaltaa Yhdysvalloille. Koska kysymys ei ole ensisijaisen tuomiovallan siirtämisestä toiselle valtiolle, kyse ei ole myöskään rikoslain 1 luvun 15 §:n soveltamistilanteesta.

Sopimuksen **12 artiklan 2 kohdan** mukaan Suomen erityisen tärkeänä pitämässä yksittäistapauksissa Suomen viranomaiset voivat peruuttaa 1 kohdassa tarkoitetun luopumisen antamalla kirjallisen lausuman USA:n joukkojen toimivaltaisille viranomaisille viimeistään kolmekymmentä (30) päivää kyseisen artiklan 3 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottamisesta. Sopimuksen 12 artiklan 2 kohdan perusteella Suomen itsenäisessä harkinnassa olisi se, mitä Suomi pitää erityisen tärkeänä yksittäistapauksena.

Sopimuksen 12 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuja Suomen erityisen tärkeinä pitäminä yksittäistapauksia voidaan lähtökohtaisesti pitää samanlaisina kuin niitä, joita Nato SOFAn VII artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaan pidetään erityisen merkittävinä varsinkin ottaen huomioon se, että kohtien englanninkielinen sanamuoto on näiltä osin sama ("of particular importance"). Nato SOFAa koskevassa hallituksen esityksessä HE 90/2023 vp (s. 70) erityisen merkittävinä pidetään esimerkiksi sellaisia tapauksia, joissa rikos on herättänyt julkista huomiota Suomessa, rikos on Suomessa yhteiskunnallisesti merkittävä taikka kysymyksessä on suomalaisen kohdistunut rikos, joka on vakava tai laadultaan (esimerkiksi henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos tai seksuaalirikos) sellainen, että on perusteltua käsitellä se suomalaisessa rikosprosessissa. Huomiota voidaan kiinnittää myös sellaisiin näkökohtiin kuin Suomessa tehtyjen samanlaisten rikosten yhdenvertainen käsittely, suomalaisen asianomistajan vahingonkorvausoikeuden toteutumisen edistäminen, suomalaisen vastaajan oikeuksien turvaaminen artiklan Nato SOFAn VII artiklan 4 kappaleeseen liittyvissä tilanteissa ja kuolemanrangaistuksen uhka Suomessa tehdyn rikoksen johdosta. Suomen kannalta erityisen merkityksellisiä ovat myös rikoslain 1 luvun 3 §:ssä tarkoitetut rikokset eli Suomeen kohdistuvat maan- ja valtionpetosrikokset ja rikokset, joilla muuten on vakavasti loukattu tai vaarannettu Suomen valtiollisia, sotilaallisia tai taloudellisia oikeuksia sekä Suomen viranomaiseen kohdistuneet rikokset. Huomioon on kuitenkin otettava varsinkin viimeksi mainittujen rikosten kohdalla samalla se, että rikosten tunnusmerkistöt voivat olla sillä tavalla kansallisesti rajoittuneita, että teko on Suomen lain mukaan rangaistava vain Suomeen kohdistuneena ja on näin Nato SOFAn VII artiklan 2 kappaleen perusteella Suomen yksinomaiseen toimivaltaan kuuluva.

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta lailla säädettäväksi siitä, minkälaisia yksittäistapauksia pidetään Suomen kannalta erityisen tärkeinä. Näiltä osin noudatetaan siis jo Nato SOFAn yhteydessä noudatettua linjaa. Tällaisten tapausten riittävän kattavaan ja tarkkaan määrittelyyn pykälässä ei näytä olevan mahdollista päästä. Huomioon on otettava myös se, että tapauksen erityinen tärkeys on Suomen harkinnassa, jota ei ole aihetta sitoa liian yksityiskohtaisella sääntelyllä.

Lakivaliokunta on Nato SOFAn käsittelyssä yhteydessä todennut tuomiovallan käyttämistä koskevien päätösten osalta, että kyseessä on uusi kansainvälinen soveltamistilanne ja kattavaa arviota mahdollisesti huomioitavista seikoista ei ole ollut mahdollista tehdä (LaVL 2/2024 vp, s. 7). Saman suuntaisesti totesi mietinnössään ulkoasiainvaliokunta (UaVM 2/2024 vp, s. 8). Lisäksi viimeksi mainittu valiokunta totesi, että arviointiperusteiden nostaminen lain tasolle olisi aiheuttanut riskin siitä, että sääntelyn ulkopuolelle jää jotain, jota ei ole voitu ennakoida. Tämä voisi aiheuttaa käytännössä merkittäviä ongelmia. Ulkoasiainvaliokunta totesi myös, että avoimen esimerkkiluettelon tai hyvin yleisluontoisten arviointiperusteiden ottaminen lakiin ei toisi säännöksen soveltamiseen juurikaan lisäarvoa ja myös sen osalta olisi riski siitä, että sääntelyä ei pystyittäisi muotoilemaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Näiltäkin osin sopimuksen soveltamista ja yksittäistapausten erityiseen tärkeyteen liittyviä mahdollisia ongelmia on seurattava sen varmistamiseksi, että käytännöt tulevat toimiviksi ja asianmukaisiksi.

Sopimuksen 12 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu Suomen viranomaisten tuomiovallasta luopumisen peruuttaminen muistuttaa Nato SOFAn VII artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaista tuomiovallasta luopumista, joka on säädetty valtakunnansyyttäjän tehtäväksi Nato SOFAn voimaansaattamislaissa. Tämän johdosta esityksessä ehdotetaan, että puolustusyhteistyösopimuksen mukainen tuomiovallasta luopumisen peruuttaminen olisi perusteltua osoittaa vastaavasti valtakunnansyyttäjän tehtäväksi. Tästä ehdotetaan säädettäväksi voimaansaattamislaissa (5 §:n 1 momentti).

Sopimuksen **12 artiklan 3 kohdan** mukaan USA:n joukot ilmoittavat Suomen viranomaisille kirjallisesti kaikista tämän artiklan 1 kohdan määräyksissä tarkoitetuista tapauksista, lukuun ottamatta rikoksia, joista USA:n lainsäädännön mukaan voidaan tuomita rangaistukseksi enintään sakkoa tai yksi (1) vuosi vankeutta. Artiklan 3 kohdassa tarkoitettun epäillyn rikoksen vakavuustasoon liittyvän ilmoituksen tekeminen olisi Yhdysvaltojen velvollisuus, mutta Suomella olisi oikeus peruuttaa ensisijaisesta tuomiovallasta luopuminen 2 kohdan mukaisesti myös ilman ilmoituksen tekemistä epäillyn rikoksen muuten tullessa Suomen tietoon.

Sopimuksen 12 artiklan 3 kohdalla varmistetaan sitä, että Suomi saa tiedon tietyn vakavuustason ylittävistä rikoksista. Neuvottelujen yhteydessä Yhdysvallat luovutti Suomelle kyseisistä rikoksista listan, jonka perusteella on arvioitavissa se, millaisia ovat rikokset, joista ilmoitusta ei tehdä. Hallituksen esityksessä todetaan niiden pääasiassa vertautuvan Suomessa sotilaskurinpitomenettelyssä käsiteltäviin tekoihin. Listasta ilmenee, että USA:n lainsäädännön mukaan rangaistukseksi voidaan tuomita enintään yksi vuosi vankeutta esimerkiksi sotilaspalvelukseen liittyvästä sairauden teeskentelemisestä, sairaanhoitoa koskevan karanteenin

rikkomisesta, laittomasta poistumisesta palveluksesta, epäkunnioittavasta käyttäytymisestä esimiestä kohtaan, sotilasomaisuuden tai muun US-omaisuuden tuhoamisesta 1 000 dollariin asti, ajoneuvon kuljettamisesta juopuneena ilman henkilövahingon aiheuttamista, ajoneuvon onnettomuuspaikan jättämisestä sekä juopuneena olemisesta palveluksessa. Kysymys on näiden esimerkkienkin valossa siis lähinnä armeijan sisällä tapahtuvista sotilaspalvelukseen liittyvistä teoista, joista ei aiheudu merkittävää vahinkoa asianomistajalle sikäli kuin sellainen teolla on.

Sopimuksen 12 artiklan 3 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen osalta esityksessä ehdotetaan, että sopimuksen voimaansaattamislakiin otettaisiin selventävä säännös, jossa määriteltäisiin, että ilmoitus tulisi toimittaa valtakunnansyyttäjälle (5 §:n 2 momentti).

Sopimuksen **12 artiklan 5 kohdan** mukaan USA:n joukkojen jäsenten ja näiden huollettavien asiaa ei saa ilman heidän suostumustaan käsitellä oikeudenkäynnissä heidän poissa ollessaan. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, jäljempänä ROL) 8 luvun 11 ja 12 §:n säännökset mahdollistavat asian tutkimisen ja ratkaisemisen vastaajan poissaolosta huolimatta. ROL 8:12 edellyttää lisäksi vastaajan suostumusta poissaolokäsittelyyn, mitä ROL 8:11 ei edellytä. Sopimusmääräyksen voidaan katsoa tarkoittavan, että ROL 8:11 ei voitaisi soveltaa, sillä siinä menettelyn edellytyksenä ei ole vastaajan suostumus. ROL 8:12 sitä vastoin voitaisiin soveltaa ja se mahdollistaisi enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistuksen tuomitsemisen. Esityksessä on katsottu, että määräys on riittävän selkeä sovellettavaksi suoraan.

Sopimuksen **12 artiklan 6 kohta** sisältää menettelyn USA:n joukon jäsenen virallisessa tehtävässä tehdyn teon tai laiminlyönnin määrittelemiseksi. Suomen viranomaiset voisivat esittää tähän liittyviä tietoja, neuvotella asiasta, edellyttää uudelleenarviointia sekä pyytää ylempiä USA:n viranomaisia vahvistamaan asian. Esityksessä on pidetty perusteltuna, että riippumatta siitä, minkä Suomen viranomaisen menettelyssä 6 kohdassa tarkoitettu virallisen tehtävän määrittely tulisi esiin, yhteydenotot USA:n viranomaisiin sekä sen kanssa käytävät neuvottelut suoritettaisiin keskitetysti valtakunnansyyttäjän toimesta. Esityksessä on katsottu, että määräystä voitaisiin soveltaa pääosin suoraan, mutta sopimuksen voimaansaattamislakiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan yhteydenpito USA:n viranomaisiin suoritettaisiin valtakunnansyyttäjän toimesta (6 §:n 1 momentti).

Sopimuksen **12 artiklan 7 kohdan** mukaan osapuolten toimivaltaiset viranomaiset tarvittaessa tekevät yhteistyötä ja vaihtavat keskenään tietoja edistääkseen uhrien oikeuksia, kuten mahdollisten uhrien korvausvaatimuksia sisäisissä kansallisissa järjestelmissä. Kohta mahdollistaa tarvittaessa Suomen ja USA:n toimivaltaisten viranomaisten välisen yhteistyön ja tietojenvaihdon rikosten uhrien oikeuksien edistämiseksi. Esityksessä ehdotetaan, että toimivaltainen viranomainen 7 kohdassa tarkoitettuun yhteistyöhön olisi myös valtakunnansyyttäjä (7 §).

3. Sopimuksen 13 artikla

Sopimuksen 13 artiklassa määrätään tilanteista, joissa Suomen viranomaiset ottavat kiinni tai pidättävät USA:n joukon jäsenen tai tämän huollettavan tai kun tällainen henkilö on Suomen viranomaisten toimittaman esitutkinnan tai vireillä olevan oikeudenkäynnin kohteena.

Sopimuksen **13 artiklan 1 kohdan** mukaan, jos Suomen viranomaiset ottavat kiinni tai pidättävät USA:n joukon jäsenen tai tämän huollettavan, ne ilmoittavat asiasta viipymättä USA:n joukkojen viranomaisille. Esityksessä ehdotetaan, että voimaansaattamislakiin otettaisiin säännös, jossa määriteltäisiin, että valtakunnansyyttäjä olisi toimivaltainen viranomainen tekemään kohdan ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun ilmoituksen (8 §). Ehdotettu vastaisi Nato SOFA:n mukaista sääntelyä.

Artiklan 1 kohdan toinen virke antaa USA:n joukkojen viranomaisille oikeuden vierailla ja oikeuden olla läsnä, joka ei ole riippuvainen USA:n joukon jäsenen tai tämän huollettavan suostumuksesta. Vierailuoikeuden voidaan katsoa koskevan kaikkia tilanteita, joissa USA:n joukkojen jäsen tai tämän huollettava olisi rikosasiassa vapautensa menettäneenä. Läsnäolo-oikeuden voidaan katsoa koskevan kaikkia Suomen viranomaisten menettelyitä rikosasiassa. Esityksessä on katsottu, että kohdan toisen virkkeen mukaista määräystä voidaan soveltaa suoraan.

Sopimuksen **13 artiklan 2 kohdan** mukaan USA:n joukon jäsen tai tämän huollettava, joka on Suomen viranomaisten toimittaman esitutinnan tai vireillä olevan oikeudenkäynnin kohteena, jää tai asetetaan USA:n joukkojen viranomaisten pyynnöstä näiden määräysvaltaan, kunnes kaikki asiaan liittyvät oikeudelliset menettelyt, mukaan lukien muutoksenhakumenettelyt, on saatettu päätökseen. Tällaisissa tapauksissa USA:n joukkojen viranomaiset varmistavat kyseisen joukon jäsenen läsnäolon näissä oikeudellisissa menettelyissä. USA:n joukkojen viranomaiset pyytävät siviilihenkilöstön jäsenen tai huollettavan jättämistä USA:n joukkojen viranomaisten määräysvaltaan tai toimittamista niille vain, jos ne pystyvät varmistamaan kyseisen henkilön läsnäolon oikeudellisissa menettelyissä.

Mikäli rikoksesta epäilty USA:n joukkojen jäsen tai tämän huollettava olisi Suomen viranomaisten määräysvallassa, voisi Yhdysvallat pyytää henkilön siirtämistä USA:n joukkojen määräysvaltaan. Määräyksen mukaan henkilö voisi olla USA:n joukkojen viranomaisten määräysvallassa, kunnes kaikki asiaan liittyvät oikeudelliset menettelyt, mukaan lukien muutoksenhakumenettelyt, on saatettu päätökseen. Henkilö ei näin ollen jäisi lopullisesti USA:n joukkojen viranomaisten määräysvaltaan. Kyse ei myöskään olisi USA:n vaan Suomen viranomaisten toimittamasta esitutinnasta taikka oikeudenkäynnistä. Näin ollen esityksessä on katsottu, että henkilön toimittamisessa USA:n joukkojen määräysvaltaan ei olisi asiallisesti kyse rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta tai siihen rinnastettavasta toiminnasta, eikä kohdassa tarkoitettussa toimittamisessa olisi tarvetta soveltaa luovuttamismenettelyä koskevia periaatteita.

Esityksessä on katsottu, että kohdassa tarkoitettu USA:n joukkojen viranomaisten pyyntö henkilön asettamisesta näiden määräysvaltaan koskisi käytännössä todennäköisimmin tilannetta, jossa henkilö olisi vangittu tai tulisi vangittavaksi Suomen viranomaisten toimesta. Tämän johdosta esityksessä ehdotetaan, että kohdan määräyksiä täydennettäisiin sopimuksen voimaansaattamislakiin otettavalla säännöksellä, jonka mukaan kohdassa tarkoitettusta USA:n joukkojen määräysvaltaan asettamisesta päättäisi syyttäjän esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuim (9 §).

Sopimuksen **13 artiklan 3 kohdan** mukaisesti USA:n joukkojen viranomaiset suhtautuvat myönteisesti Suomen viranomaisten pyyntöön USA:n joukon jäsenen tai tämän huollettavan vapaudenmenetyksen toimeenpanosta tai tilapäisestä vierailusta tällaisen henkilön luona, joka on USA:n huostassa. Määräys ensinnäkin mahdollistaisi, että Suomen viranomaiset voisivat esittää USA:n joukkojen viranomaisille pyynnön siitä, että Suomen viranomaiset toimeenpanevat vapaudenmenetyksen. Esityksessä ehdotetaan, että voimaansaattamislakiin otettaisiin säännös, jonka mukaan syyttäjä voisi esittää mainitun pyynnön (9 §:n 2 momentti). Toiseksi määräys mahdollistaisi Suomen viranomaisten esittää pyynnön Suomen viranomaisen tilapäisestä vierailusta henkilön luona, joka on USA:n huostassa. Esityksessä on katsottu, että määräystä voidaan soveltaa suoraan ilman täydentävää sääntelyä.

Sopimuksen **13 artiklan 4 kohdan** mukaisesti, jos suomalaista oikeudellista menettelyä ei saada päätökseen yhden vuoden kuluessa sen alkamisesta, USA:n joukkojen viranomaiset vapautuvat 2 ja 3 kohdassa tarkoitetuista velvoitteista. Tätä ajanjaksoa voidaan pidentää kuudella kuukaudella USA:n joukkojen viranomaisten ja Suomen viranomaisten suostumuksen mukaisesti. Pidennykseen suostutaan, jos se ei vaaranna vastaajan oikeutta joutuisaan oikeudenkäyntiin. Muut pidennykset tehdään yhteisesti sopimalla. Kohdassa asetetaan lyhyenä pidettävä yhden vuoden määräaika rikosoikeudelliselle menettelylle. Esityksessä ehdotetaan, että sopimuksen voimaansaattamislakiin otettaisiin täydentävä säännös, jonka mukaan kohdassa tarkoitetun suostumuksen voisi antaa tai sopimuksen voisi tehdä syyttäjä sen jälkeen, kun syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin taikka ennen syytteen nostamista muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä, on syyttäjän pyynnöstä antanut siihen luvan (10 §).

Sopimuksen **13 artiklan 5 kohtaan** liittyen voimaansaattamislain 11 §:ssä todettaisiin selvyyden vuoksi, että kohdassa tarkoitettussa suomalaisessa tuomioistuimessa käsiteltävässä rikosasiassa sovelletaan rikoslain 6 luvun 13 §:n säännöksiä vapaudenmenetysajan vähentämisestä. Kyse on tapauksista, joissa vapaudenmenetysaika on ollut USA:n joukkojen viranomaisten toimeenpanema.

Sopimuksen 13 artiklan 6 kohdan ensimmäisen virkkeen mukaan, jolleivat osapuolet muuta sovi, Suomen tuomioistuimen USA:n joukkojen jäsenelle tai tämän huollettavalle tuomitsema vankeus suoritetaan yhdessä tai useammassa sellaisessa Suomen rangaistuslaitoksessa, jonka osapuolet ovat nimenneet tähän tarkoitukseen. Vankeuslain 4 luvun 8 §:n mukaan vangin sijoittamisessa vankilaan on otettava huomioon erilaisia seikkoja, kuten vangin yhteyksien säilyminen läheisiin, vangin oma toivomus ja vangin mahdollisuudet hoitaa vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita omalla kielellään. Lisäksi huomioon on otettava muun muassa vangin ikä ja sukupuoli. Määräyksen ei katsota esityksessä edellyttävän täydentävää sääntelyä, mutta oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen tulisi yhteistyössä USA:n viranomaisten kanssa nimetä tarkoituksenmukaiset vankilat, joissa kohdassa tarkoitettu vankeusrangaistus voidaan panna täytäntöön. Vankiloiden nimeämisessä tulisi huomioida vankeuslain lähtökohdat esimerkiksi iän ja sukupuolen merkityksestä vankien sijoittamiseen.

Kohdan toisen virkkeen mukaan Suomen viranomaisten kanssa yhteensovitetuin toimin USA:n joukkojen viranomaisten sallitaan vierailla näiden henkilöiden luona säännönmukaisten vierailuaikojen ulkopuolella sekä avustaa näitä henkilöitä muun muassa heidän terveyteensä,

hyvinvointiinsa ja moraaliinsa liittyvissä asioissa, tarjoamalla heille muun muassa vaatteita, elintarvikkeita, vuodevaatteita, sairaan- ja hammashoitoa sekä uskonnollista ohjausta. Esityksessä on katsottu, että määräystä voidaan soveltaa suoraan ilman täydentävää sääntelyä. Määräyksen soveltamisessa olisi kuitenkin huomioitava vankeuslain (767/2005) säännökset ja vierailujen järjestämisessä sekä avun tarjoamisessa tulisi siten huomioida esimerkiksi vankilan järjestykseen ja turvallisuuteen liittyvät seikat. Virke antaa USA:n joukkojen viranomaisille vierailuoikeuden, joka ei ole riippuvainen vankilassa olevan USA:n joukon jäsenen tai tämän huollettavan suostumuksesta. Määräys poikkeaa siten vankeuslain lähtökohdasta, jossa tapaaminen on vangin, ei tapaajan, oikeus. Määräykseen sovellettaisiin kuitenkin muutoin vankeuslain 13 luvun tapaamisia koskevia säännöksiä.

Kohdan kolmannen virkkeen mukaan Suomen viranomaisten kanssa yhteensovitetuin toimin perheenjäsenten sallitaan vierailla näiden henkilöiden luona säännönmukaisina vierailuaikoina ja heidän voidaan sallia myös vierailla erityisjärjestelyillä sovittavina aikoina, ja heidän sallitaan avustaa näitä henkilöitä muun muassa heidän terveyteensä, hyvinvointiinsa ja moraaliinsa liittyvissä asioissa tarjoamalla heille muun muassa vaatteita, elintarvikkeita, vuodevaatteita, sairaan- ja hammashoitoa sekä uskonnollista ohjausta. Esityksessä on katsottu, että määräystä voidaan soveltaa suoraan ilman täydentävää sääntelyä. Määräyksen ei voida sen sanamuodosta huolimatta katsoa tarkoittavan samanlaista ehdotonta oikeutta perheenjäsenille päästä tapaamaan vangittua kuin mikä USA:n joukkojen viranomaisilla on, jos vanki kieltäytyy vierailusta. Vierailujen järjestämiseen sovellettaisiin vankeuslain 13 luvun säännöksiä. Vierailujen järjestämisessä tulisi kuitenkin huomioida vangin perheenjäsenten tosiasialliset mahdollisuudet päästä vierailulle esimerkiksi vankilan tavanomaisina vierailuaikoina ja pyrkiä varmistamaan vierailujen toteutuminen tarvittavin poikkeusjärjestelyin. Vankeuslain 13 luvun 1 §:ssä on säädetty siitä, että tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä. Kuten USA:n viranomaisten kohdalla, tulisi perheenjäsentenkin osalta huomioida vierailujen järjestämisessä sekä avun tarjoamisessa esimerkiksi vankilan järjestykseen ja turvallisuuteen liittyvät seikat vankeuslain säännösten mukaisesti.

Vankien vaatetuksesta sekä muusta hallussa pidettävästä omaisuudesta säädetään vankeuslain 7 ja 9 luvussa. Avolaitoksessa vangin on käytettävä omia vaatteitaan. Suljetussa vankilassa vangit lähtökohtaisesti käyttävät omia vaatteitaan, mutta omien vaatteiden käyttöä voidaan vankilassa tai sen osastolla rajoittaa vankilan järjestyksen tai turvallisuuden taikka valvonnan vaatimasta syystä. Vanki saa vankilassa myös pitää hallussaan kohtuullisen määrän henkilökohtaista omaisuutta laissa tarkemmin säädetyn edellytyksin. Vangin uskonnonharjoittamisesta puolestaan säädetään vankeuslain 11 luvun 3 §:ssä. Sen mukaan vankilassa on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vankien tarpeiden mukaan jumalanpalveluksia, hartaushetkiä ja muita uskonnollisia tilaisuuksia. Vangeille on annettava mahdollisuus tavata oman uskontokuntansa sielunhoitajaa tai muuta edustajaa.

Vankien terveydenhuollosta säädetään vankeuslain 10 luvussa, ja siitä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen Vankiterveydenhuollon yksikkö. Rangaistusta suomalaisessa vankilassa suorittava USA:n joukkojen jäsen tai huollettava on oikeutettu saamaan terveydenhuoltoa muiden

vankien tavoin. Vangille on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus psykologin antamaan ja muuhun vastaavaan neuvontaan, tukeen ja hoitoon (luvun 5 §). Vangilla on oikeus Vankiterveydenhuollon yksikön lääkärin luvalla omalla kustannuksellaan saada lääkitystä, tutkimusta ja muuta terveydenhuoltoa vankilassa (luvun 8 §). Vangille voi siten antaa terveydenhuoltoa muikin terveydenhuollon ammattihenkilö kuin Vankiterveydenhuollon yksikön henkilöstö. Käytännössä tällaisissa tilanteissa vanki on kuljetettu saamaan hoitoa vankilan ulkopuolelle, joskaan säännös ei poissulje ulkopuolisen antamaa terveydenhuoltoa vankilan tiloissa. Sopimusmääräyksessä tarkoitettu ulkopuolinen hoito tulisi kuitenkin antaa Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa koordinoitulla tavalla.

4. Sopimuksen 15 artikla

Puolustusyhteistyösopimuksen 15 Artiklassa määrätään vahingonkorvausvaatimuksista ja niiden käsittelystä sekä hallinnollisia seuraamuksia koskevasta rajoituksesta.

Artikla perustuu Nato SOFAn VIII artiklaan täydentäen sitä tietyiltä osin. Puolustusyhteistyösopimuksen 15 artiklan vahingonkorvausvaatimuksia koskevat määräykset eivät muuta Nato SOFAn VIII artiklasta määräyksistä johtuvia vahingonkorvausvastuun jakautumista koskevia periaatteita. Nato SOFAn VIII artikla sisältää yksityiskohtaiset määräykset vahingonkorvausvastuun jakautumisesta lähettäjä- ja vastaanottajavaltion välillä. SOFAn mukaan vastaanottajavaltio ottaa vastatakseen tietyistä vahingonkorvausvaatimuksista ja tietyissä tilanteissa vastuuta puolestaan jaetaan vastaanottaja- ja lähettäjävaltion välillä. SOFA sisältää myös määräykset tilanteista, joissa sopimuksen sopimuspuolet luopuvat esittämästä toisilleen korvausvaatimuksia kärsimästään vahingosta. USA:n joukkojen virallisia tehtäviä suorittaessa kolmannelle osapuolelle aiheuttamat vahingot korvataan pääsääntöisesti samoin perustein kuin Puolustusvoimien aiheuttamat vahingot, ja Suomi suorittaa korvauksen vahingonkärsijälle. Nato SOFA sisältää määräykset suoritettujen korvauksen osittaisesta hyvittämisestä vastaanottajavaltiolle. USA:n joukkojen virallisten tehtävien ulkopuolella aiheutuneiden vahinkojen osalta Yhdysvaltojen viranomaiset voivat Nato SOFAn mukaisesti päättää tarjota vahinkoa kärsineelle harkinnanvaraista korvausta. Vahingonkärsijä voi tällöin hyväksyä tarjotun korvauksen tai hakea korvausta suomalaisessa tuomioistuimessa.

Puolustusyhteistyösopimuksen artiklan 1 kohdassa määrätään, että USA:n joukkojen jäseniin, mukaan lukien siviilihenkilöstön jäsenet, ei saa kohdistaa siviilioikeudellisia vaatimuksia tai hallinnollisia seuraamuksia koskevia menettelyjä, jos ne perustuvat tekoihin tai laiminlyönteihin, jotka heidän voidaan katsoa tehneen suorittaessaan virallisia tehtäviään. Tällaiset vaatimukset voidaan esittää toimivaltaiselle Suomen viranomaiselle ja käsitellä Nato SOFAn VIII artiklan määräysten mukaisesti. Kohdan määräys perustuu osittain Nato SOFAn VIII artiklan 5 kappaleen g kohtaan poiketen siitä kuitenkin nimenomaisesti siten, että USA:n joukkojen jäsenet eivät ole vapautettuja ainoastaan siviilioikeudellisten vaatimusten täytäntöönpanosta, vaan kyseisiä vaateita ei ylipäätään voida esittää silloin kun kyseiset vaatteet perustuvat tekoihin tai laiminlyönteihin, jotka voidaan katsoa tehdyn suoritettaessa virallisia tehtäviä.

Artiklan 3 kohdan mukaan ratkaistaessa perustuuko mahdollinen siviilioikeudellinen vastuu USA:n joukkojen, mukaan lukien siviilihenkilöstö, jäsenen tekoon tai laiminlyöntiin, jonka hän on tehnyt

suorittaessaan virallista tehtävää, se, että toimivaltainen USA:n joukkojen viranomainen on todennut, että tällainen teko tai laiminlyönti on tehty virallista tehtävää suorittaessa, on ratkaiseva osoitus asiassa. Suomen viranomaiset voivat esittää virkatehtävän määrittelyyn liittyviä tietoja, ja USA:n viranomaiset ottavat nämä tiedot huomioon kaikilta osin, ja osapuolet neuvottelevat niistä mahdollisimman pian. Niissä tapauksissa, joissa Suomen viranomaiset katsovat olosuhteiden edellyttävän, että virkatehtävän määrittely arvioidaan uudelleen, Suomen viranomaiset pidättävät itsellään mahdollisuuden pyytää ylempiä USA:n viranomaisia vahvistamaan asian.

Vahingonkorvauskysymyksien lisäksi artiklaan liittyy kaksi muuta huomionarvoista asiaa. Toisin kuin Nato SOFAssa, puolustusyhteistyösopimuksen 15 artiklan 1 kohdan määräys koskee myös hallinnollisten seuraamusten vaatimista ja niiden täytäntöönpanoa koskevia vaatimuksia silloin, kun kyseiset vaatteet perustuvat tekoihin tai laiminlyönteihin, jotka voidaan katsoa tehdyn virallisia tehtäviä suoritettaessa. Hallinnolliset seuraamukset tarkoittavat tässä yhteydessä pitkälti kaikkia Suomen viranomaisten asettamia rahamääräisiä maksuvelvoitteita, kuten esimerkiksi pysäköintivirhemaksuja ja erilaisia hallinnollisia seuraamusmaksuja.

Lisäksi huomionarvoista on, että artiklan 4 kohdan mukaan USA:n joukkojen jäsenille, mukaan lukien siviilihenkilöstön jäsenet, ei anneta yksipuolisia tuomioita, eikä heihin kohdisteta heidän etujaan haittaavia toimia, kun viralliset tehtävät tai asianmukaisesti sallitut poissaolot estävät tilapäisesti heidän läsnäolonsa muissa kuin rikosoikeudenkäynneissä. Suomen lainsäädännössä asianosaisella, jota vastaan on annettu yksipuolinen tuomio, on oikeus hakea takaisinsaantia siinä tuomioistuimessa, joka on antanut yksipuolisen tuomion. Takaisinsaantia on haettava kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä lukien, kun takaisinsaannin hakija hänen läsnä ollessaan toimitetussa ulosmittauksessa taikka muulla tavoin todisteellisesti on saanut tiedon yksipuolisesta tuomiosta. (OK 12:15.1) Takaisinsaantihakemuksen johdosta asian käsittelyä jatketaan siitä, mihin ennen yksipuolisen tuomion antamista jäätiin. Takaisinsaannin hakija ei joudu osoittamaan yksipuolista tuomiota virheelliseksi, vaan yksipuolisen tuomion hyväkseen saanut osapuoli joutuu näyttämään alkuperäisen kanteensa toteen. Poissaolevaa vastaajaa vastaan annettu yksipuolinen tuomio ei olisi lopullinen, vaan se olisi takaisinsaantiteitse kumottavissa, eikä vastaajalle siten aiheutuisi siitä artiklassa tarkoitettua haittaa. Voimassa olevan lainsäädännön voidaan sen vuoksi katsoa täyttävän artiklan vaatimukset yksipuolisen tuomion osalta. Jos määräyksen 4 kohdassa tarkoitettujen joukkojen jäsenten tai siviilihenkilöstön viralliset tehtävät ovat sellaisia, että ne estävät heidän läsnäolonsa riita-asian oikeudenkäynnissä, voitaisiin katsoa, että poissaololle on oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 28 §:ssä tarkoitettu muu laillinen este. Määräys estäisi tällöin muun muassa poissaolon varalta asetetun uhkasakon tuomitsemisen.

5. Sopimuksen arviointi kuolemanrangaistuksen kiellon kannalta

Puolustusyhteistyösopimuksen 12 artikla ei anna oikeutta käyttää tuomiovaltaa Suomen alueella. Nato SOFAn VII artiklan 1 kappaleen a kohta antaisi tällaisen oikeuden Yhdysvalloille lähettäjävaltiona. Nato SOFAa koskevassa hallituksen esityksessä, lakivaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan sitä koskevassa lausunnossa on käsitelty laajasti kysymystä kuolemanrangaistuksen tuomitsemisen kiellosta. Yhdysvaltojen toimiessa Suomen alueella olisi Nato SOFAn VII artiklan 1 kappaleen a kohdan

mukainen oikeus voimassa. Puolustusyhteistyösopimus ei varsinaisesti laajentaisi Suomen alueella tapahtuvan tuomiovallan käyttämisoikeuden alaa.

Puolustusyhteistyösopimuksen 12 artiklan 1 kohdan mukainen luopuminen sinänsä laajentaisi niiden tekojen alaa, jotka voisivat tulla Nato SOFAn VII artiklan 1 kappaleen a kohdan mukaisesti Yhdysvaltojen tuomiovallan käytön piiriin, kun Nato SOFAn mukaisesti Suomen ensisijaiseen tuomiovaltaan kuuluvat teot tulisivat Yhdysvaltojen tuomiovallan piiriin. Siltä osin kuin näissä olisi kyse sellaisissa teoissa, joihin liittyisi kuolemanrangaistuksen uhka, Suomi voisi käyttää puolustusyhteistyösopimuksen 12 artiklan 2 kohdan mukaista oikeuttaan peruuttaa tuomiovallasta luopuminen kuolemanrangaistuksen uhkan vuoksi. Nato SOFAn yhteydessä tehty noottienvaihto koskee sanamuotonsa mukaisesti myös puolustusyhteistyösopimusta.

Puolustusyhteistyösopimuksen 12 artiklan 1 ja 2 kohta eivät laajentaisi kuolemanrangaistuksen kieltoon liittyviä kysymyksiä siitä, miten ne on käsitelty Nato SOFAa koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 2/2024 vp, 34–42 kappale). Puolustusyhteistyösopimus ei sisältäisi oikeutta käyttää tuomiovaltaa Suomen alueella, vaan USA:n joukkojen mahdollisesti Suomen alueella käyttämä tuomiovalta perustuisi Nato SOFAan. Siltä osin kuin yhdysvaltalaisiin kohdistuisi sellainen rikosepäily, johon kohdistuisi kuolemanrangaistuksen uhka, voisi Suomi puolustusyhteistyösopimuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaisesti ensisijaisuudesta luopumisen kohteena olevissa rinnakkaisen tuomiovallan tilanteissa peruuttaa tuomiovallasta luopumisensa. Puolustusyhteistyösopimuksen 12 artiklan 1–3 kohtien mukaisesti Suomen tulisi saada aina tieto sellaisesta Suomen alueella tapahtuneesta rikosepäilystä, johon liittyisi kuolemanrangaistuksen uhka. Tällaisissa tilanteissa Suomella olisi aina oikeus peruuttaa 12 artiklan 2 kohdan mukaisesti tuomiovallan ensisijaisuudesta luopuminen ja palauttaa tällaisissa asioissa tuomiovalta Suomelle. Näin ollen voidaan katsoa, että puolustusyhteistyösopimus ei olisi ongelmallinen kuolemanrangaistuksen kiellon kannalta.